

BERØMTE STEN 3

af Elsebeth Thomsen

KENSINGTONSTENEN

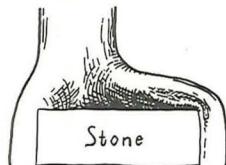
I 1898 gjorde en svensk udvandrер ved navn Olof Ohman, et sensationelt fund på sin jord, cirka 5 km nordøst for den lille by Kensington i staten Minnesota. Han fandt Amerikas eneste runesten og indledte derved årtiers diskussion om, hvorvidt stenen var ægte eller et falsum. Hvis den var ægte, beviste den, at en svensk-norsk ekspedition i 1362 var trængt dybt ind i Amerika, godt 139 år før Columbus og lang tid efter Leif den Lykkelige's navnkundige opdagelse af Vinland, det nuværende Newfoundland. Der er derfor ikke noget at sige til, at mange gerne vil have, at den er ægte, og denne opfattelse har da også givet sig udslag i et Runestone Museum, en Runestone Park og som det ses på figuren til højre, en kæmpe vikinge statue.

Selve historien omkring fundet er, ligesom meget andet i forbindelse med stenen, præget af usikkerhed. Således ved man ikke om den blev fundet i august eller først i november 1898, ej heller ved man bestemt hvor, og om den med sikkerhed kan siges at være fundet med indskription eller uden, hvilket vil betyde, at denne først er indhugget senere.

Ohman siger, at han var ude og rydde et stykke jord for træer og buske, og da han var ved at grave en trærod op, opdagede han en stor sten omklamret af træets rødder. Hans tiårige søn Edward pirkede til den, og derved dukkede skrifttegnene frem. Naboen, der senere bevidnede fundet, blev omgående hentet. Uheldigvis bortkom træroden, der jo måske kunne være blevet et bevis for, at stenen havde ligget i jorden i lang tid før nogen hvid mand kom til området. Senere har man gisnet om rodens størrelse og dermed træets alder, og alt lige fra 10 til 70 år er blevet foreslået, men selv om træet ikke var helt ungt, kunne stenen være blevet anbragt under det i god tid.

Bybillede fra Alexandria, hovedstaden i Douglas County Minnesota. I dette county ligger den lille by Kensington. (Minnesota Historical Society).

Holand's tegning af trærod og sten (1940).

Fundet af stenen rygtedes imidlertid i omegnen, og ligesom det var tilfældet med den lille Jellingsten, troede man, at der var tale om en nedgravet skat. Det medførte, at man gravede på stedet uden resultat, men da de fleste var udvandret fra Sverige, der jo var rig på runesten, ændredes opfattelsen efterhånden som det gik op for befolkningen, at de mystiske skrifttegn kunne være runer. Hertil hjalp også, at der på egnen fandtes flere bøger med billeder af sådanne.

I 1899 blev stenen undersøgt af eksperter, der enstemmigt forka-stede den som værende et falsum. Ligesom Rosette-stenen havde man lavet kopier af indskriften og sendt disse til forskere, især skandinaviske, der måtte have en vis forkundskab at bygge en bedømmelse på.

Efter denne nedslående afvisning sendtes stenen retur til Ohman, der opbevarede den, måske som trappesten?, indtil 1907, hvor en norsk-amerikansk forfatter, Hjalmar R. Holand, besøgte ham og tog stenen med sig. Havde denne forsker, som var runestenens utrættelige forkæmper, ikke interesseret sig for den, ja, så var den måske aldrig mere blevet nævnt. Holand oversatte stenens indskription og skrev talrige bøger og artikler om den, idet det berømte træs alder steg med tiden, for til sidst at være mindst 70 år, og dermed et bevis for ægtheden. Det er nemlig svært at forestille sig hvorledes stenen skulle være blevet hugget i et indianerområde lang tid før den hvide mands kolonisation begyndte.

Fundstedet er også et problem, idet der i indskriften henvises til "denne ø". På Ohman's jord er der blandt andet to morænebakker omgi- vet af sumpet terræn, og stenen siges at være fundet på skråningen af en af disse. Nu er spørgsmålet, har bakken nogensinde været en ø? Det er muligt, da landet langsomt har hævet sig efter istiden, hvorved en even- tuel sø ville udtørre og måske efterlade et fugtigt område. Men hvorfra skulle runeristeren vide det? - hvis ikke stenen var ægte, kunne det kun skyldes et lykketræf, for selvom der måske har været en sø i middelalder- en, har der ikke været en i 1800-tallet.

Kensingtonstenen. Affotograferet 1899 og vedlagt et brev sendt til professor Wimmer. (Danske Afdeling. Kgl. bibl.)

Også den afstand, vest for naboens hus, som stenen skulle være blevet fundet i, hviler tågernes slør over. Den angives som 500 feet = 1524 m, men er i virkeligheden, målt fra det udpegede sted, 1241 feet = 3783 m, altså mere end det dobbelte. Det har fået nogle forfattere til at mene, at der var tale om enten to forskellige sten eller to opdagelser af den samme sten, hvilket ville forklare de to fundmåneder. Men selv ting så elementære som vægt og mål af stenen er blevet opgivet forskelligt. Til illustration af dette bringes følgende skema:

Forfatter	år	vægt i kg	højde i cm	bredde i cm	tykkelse i cm
Upmha	1910	103 $\frac{1}{2}$	76	41	15-18
Winchel	1910	103 $\frac{1}{2}$	91	38	14
Jansson	1949	91	78	40	15
Brøndsted	1950		75	38	14 - 2-7
Holand	1956	103 $\frac{1}{2}$	91		
Blegen	1968	91	76	38	15 - 8

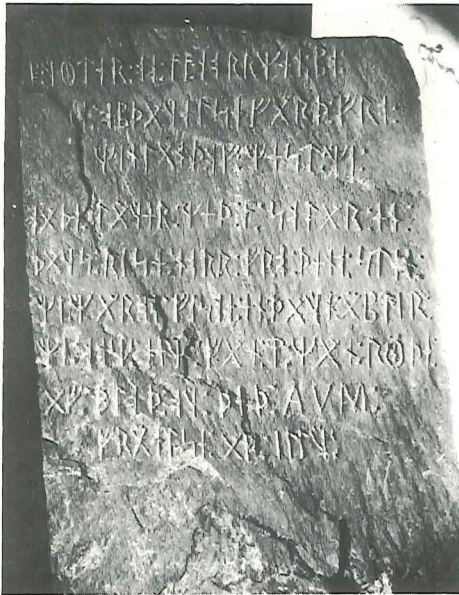
Mindste tykkelsesmål er målt på den tilhuggede del forneden.

Det kan i sandhed undre en hvorledes så store forskelle, som vægten og højden udviser, er opstået. Forfatteren anser indtil videre stenen for at have disse mål: 76 x 39 x 15 (maksimalt), der er opnået ved at beregne gennemsnittet af de mest sandsynlige tal.

Det eneste man er enige om er, at stenen har været beregnet til at stå op - hvilket ses ud fra den gravstensagtige form og tilhugningen forneden - og, at den er en mørk til mørkegrå gråvakke, det vil sige en "uren" sandsten. Den består (Winchell 1910) af afrundede kvartskorn, men også af feldspatkorn og en finere grundmasse af kvarts og mørk glimmer, og dens mørke farve skyldes dels det sidstnævnte mineral, dels forskellige underordnede mineraler som magnetjernsten og jernglans. Overfladen var i 1910 noget forvitret, især på den ikke-beskrivne bagside, der forøvrigt er i besiddelse af skurestriber, frembragt af sten, der sad fast i den is, der formodentlig også transporterede Kensingtonstenen. Denne er med andre ord en vandreblok, eller en del af en sådan, og den kan ikke komme så langt borte fra, da hver femte ud af hundrede blokke i området er af samme bjergart.

Patinaen, eller stenens anløbning, er senere blevet undersøgt, men kort før anden verdenskrig blev der taget aftryk af den, hvorved stenen dækkedes med maskinolie, der blev bortrenset med æter. Dette har forledt flere til at bemærke, at det er forbavsende så ren og frisk stenen er - men udsagn om patinaen efter 1940 kan altså ikke bruges.

Stenen bærer sin runeindskription på to sider - se side 57 og nedenfor - og denne kan gengives således:

Kensingtonstenen. Affotograferet 1899 og vedlagt et brev sendt til professor Wimmer. (Danske Afdeling. Kgl. bibl.)

Forsvensk (Moltke 1950)

Forside:

8 : göter : ok : norrmen : po :
 ? .. opdagelsefard : fro :
 vinland : of : vest : vi :
 hade : läger : ved : 2 : skjar : en :
 dags : rise : norr : fro : deno : sten :
 vi : var : ok : fiske : en : dagh : äptir :
 vi : kom : hem : fan : 10 : man : röde :
 af : blod : og : ded : (AVe Maria) :
 frälse : af : illü :

Side:

har : 10 : mans : ve : havet : at : se :
 äptir : vore : skip : 14 : dagh : rise :
 from : deno : öh : ahr : 1362 :

Nutidsdansk (Brøndsted 1950)

Forside:

8 gøter og 22 nordmænd paa
 ? opdagelsefærd fra
 Vinland vestover. Vi
 havde lejre ved 2 skær en
 dags rejse nord fra denne sten.
 Vi var og fiske en dag. Efter
 vi kom hjem fandt 10 mænd røde
 af blod og døde. AVM
 frelse fra ondt.

Side:

Har 10 mænd ved havet at se
 efter vore skibe 14 dagsrejser
 fra denne ø. Aar 1362.

Teksten og runerne taler for sig selv, ingen af delene kan i følge de fleste sprogforskere og runespecialister stamme fra det 14. århundrede. Det kan blot nævnes, at der forekommer flere låneord fra amerikansk, som for eksempel "of vest", "illü" og "from".

Til sidst bør det omtales, at der er fremkommet den teori, at det var Ohman selv, der fabrikerede runerne, muligvis i ledtog med en omvandrende svensk skolelærer og endnu en person. I hvert tilfælde er det et faktum, at bøger og artikler om Vinland, runer og en mulig opdagelse af Amerika før Columbus fremkom i årene 1870-1890, og de blev også læst i Kensington, Minnesota.

Elsebeth Thomsen

koralbanke

af Søren Floris

FORTIDS AKVARIUM I MINERALOGISK MUSEUM

I den danske sal i Mineralogisk Museum i København er der indrettet en ny udstillingsmontre. Den viser i tre dimensioner og farver, hvordan der kan have set ud på havbunden i Fakse-området i Danientid, for 60 millioner år siden.

Det er havbunde som denne, vi nu finder i forstenet udgave i Fakse kalkbrud - hård kalksten med uhyre talrige rester og aftryk af dyreskaller og -skeletter. Selv et flygtigt besøg i kalkbruddet viser, at dyrene har levet på et banke-kompleks - koralbanke og banker med bryozoaer (mosdyr). Forsteninger fra disse banker har i museet deres plads ud for den nye montre, i museets almindelige udstillingsmøbler.

Det var en fristende tanke at lave en rekonstruktion af livet på en af koralbankerne. Her skal fortælles lidt om nogle af de vurderinger og arbejder, der gik forud for opstillingen i juni 1974. Det viste sig, at min opgave bestod i at anbringe en rimeligt rekonstrueret havbund på cirka 1400 kvadratmeter i en montre med et forsideglas på 146 x 111 cm og med "dybden" cirka 40 cm.